

Драгоненко А.О.
Донецький державний
університет внутрішніх справ
доцент кафедри кримінального
права та кримінології
факультету №1
кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

На даний час заборона будь-якого прояву сексуального насильства все більш явно та незамасковано є складовою частиною у різних нормативно-правових документах, що визначають правила ведення війни. Історія й аналіз військових конфліктів 20 століття яскраво демонструє факт того, що сторони конфлікту мало дотримуються законів і звичаїв війни, а їх дотримання рідко забезпечується примусовими заходами.

Кожний випадок прояву сексуального насильства – це воєнний злочин, який вимагає жорстокого і справедливого покарання для тих, хто його скоїв. Подібних випадків за період російсько-української війни – коли постраждали діти, дорослі, жінки, чоловіки, за інформацією правозахисників, тисячі. Але офіційно, за даними Офісу Генпрокурора, станом на 11 серпня 2023 року, з початку повномасштабної військової агресії РФ прокурори зафіксували 225 фактів фактів сексуального насильства. Жертвами сексуального насильства стали: чоловіки – 79 випадків, жінки – 146 випадків; злочинів, вчинених щодо неповнолітніх – 13 (постраждали 12 дівчат та 1 хлопець). Серед вчинених злочинів переважають: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальні знущання над близькими особами [1].

Усі факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо цивільних осіб зареєстровані та розслідуються правоохоронними органами України за ст. 438 КК України (порушення законів і звичаїв війни). Ця норма є однією із небагатьох у Кримінальному кодексі України, яка визначає відповідальність за вчинення воєнних злочинів, якими, як

зазначалось вище, є факти сексуального насильства, пов'язаного з російсько-українським міжнародним збройним конфліктом, щодо цивільного населення України.

На жаль, з погляду кваліфікації зазначених вище фактів сексуального насильства стаття 438 КК України має низку суттєвих недоліків.

До кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості у мирний та воєнний час застосовуються різні стандарти. Так, в умовах бойових дій та окупації стандарт сексуальної згоди не є чинним (зокрема, згідно із сучасними стандартами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права) – примус передбачається за замовчуванням, оскільки йдеться про озброєних солдатів, проти яких цивільне населення є практично беззахисним. Наявність таких умов – обставин примусу, унеможлиблює будь-який факт добровільної згоди людини. Чи можемо ми говорити про вибір людини, якщо вона не чинила фізичного опору, чи, умовно, «погодилась» на вступ у сексуальні відносини з озброєним ворогом.

Склади воєнних злочинів передбачаються й міжнародними актами – у Женевських конвенціях та Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Стаття 438 КК України є бланкетною, вона не встановлює вичерпний перелік діянь, а відсилає до джерел міжнародного гуманітарного права. При призначенні покарання міжнародні суди враховують різні обтяжуючі фактори, наприклад, настання вагітності чи спричинення важких фізичних та психологічних наслідків потерпілим. Як показує світова практика країн, де відбувалися війни чи збройні конфлікти, зокрема, у Боснії і Герцеговині, Колумбії, Руанді, Камбоджі тощо, такі справи розслідуються достатньо довго. Судові процеси також тривають чимало часу, це може тривати десятиліттями. Це пов'язано, зокрема, з відсутністю доступу до території, де вчинялися злочини, проблемою з ідентифікацією потенційних підозрюваних, браком свідків та потерпілих, які не одразу готові розповісти тощо. Справа з вироками у цій категорії специфічна. У близькому майбутньому можуть бути винесені лише заочні вироки щодо безпосередніх виконавців цих злочинів – мова йде про солдатів держави-агресора та офіцерів нижньої та середньої ланки. У той же час наші розслідування та вироки формуватимуть доказову базу для притягнення вищої ланки військових та політичних лідерів держави-агресора через командну відповідальність. Ця концепція широко

використовується, насамперед, МКС та іншими міжнародними трибуналами. У національному законодавстві, на жаль, вона відсутня [2].

В Україні досі не внесені зміни до Кримінального кодексу щодо кваліфікації сексуального насильства як військового злочину. Адже у світовій юридичній практиці злочини, вчинені під час війни, вважаються більш тяжкими і відповідальність за них передбачається суворіша

За вчинення воєнних злочинів немає строку давності притягнення до відповідальності. Це важливо з огляду на те, що не всі постраждалі готові одразу після сексуального насильства заявити про нього офіційно.

Варто додати, що під час війни більше, ніж у мирний час, поширені й інші прояви сексуального насильства. Наприклад, сексуальні домагання щодо жінок з боку цивільних громадян під час перебування в бомбосховищах. Такі випадки часто замовчуються жінками як «несерйозні». Водночас за Стамбульською конвенцією сексуальне домагання є видом гендерно зумовленого насильства. Проте в Україні Стамбульська конвенція, на жаль, досі не ратифікована – попри заклики правозахисників. Зараз це як ніколи на часі, адже дозволить підвищити стандарти надання допомоги постраждалим від сексуального насильства як у воєнний, так і в мирний час.

Список використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора України URL: <https://gp.gov.ua/ua/categories/novini>
2. Сексуальне насильство в умовах війни: як кваліфікується та куди звертатися по допомогу – юристка та психологиня URL: <https://suspilne.media/469754-seksualne-nasilstvo-v-umovah-vijni-ak-kvalifikuetsa-ta-kudi-zvertatisa-po-dopomogu-uristka-ta-psihologina/>